

Somodi István

Kiúzni a kufárokat*

Kedves Barátaim! Megköszönve a megtisztelő felhívást, illő, hogy első sorban a még élő nagyok és az azóta elköltözött árnyak előtt hajtsuk meg fejünket azok nevében, akik az újkori magyar történelem egyik legnagyobb eseményében részeltettek bennünket, akkori fiatalokat. Nem emlékezni kívánok, főként nem mai fogalmaimat visszavetíteni annak a tizennyolc éves diáknak az eszmevilágába, aki akkor voltam. Generációnk feladatát abban látom (ebben a témakörben és másban is), amit régi dalunk ekképpen lobogtat: „Lépj te a helyükre, szítsad a lángot, / és döngesd bátran a falat...”, és megteremtésében az emlékezés olyan konstruktívitasának, amely rövidesen a mi helyünkre is zászlóvivő új generációt állít.

Áttekintve történeti közelmúltunk eseményeit, mindannyian feszengeve érezzük, hogy ezeket valamiféle sablonok gondosan osztályozták. Egyesek méltó tekintélyt élveznek, mások valami októl mérsékelt jelentőségüket meghaladó súlyt kaptak; ismét mások, úgy tűnik, csak szigorú ellenőrzés mellett juthatnak nagy ritkán rövid sétához a napfényben, soha szabatosan meg nem fogalmazott módon, nyilvánosan ismertetett indokok alapján. Szárszó sorsa csaknem az utóbbi.

Látva-hallva-tapintva az emberöltőnyi szilenciumot, amelyre Szárszót kárhóztatta az akart vagy spontán feladás, a tengernyi gondolat közül nálam elsőnek az nyomul előtérbe, hogy mivel vagyunk szellemének adósai.

Azt hiszem, sokkal; ezek közül szeretnék néhányra rámutatni.

Mint mindenütt, ahol élve eltemetett gondolatok dörömbölnek, első feladatunk felfeszíteni a kriptaajtót. Ha a gondolat egészséges, életet igénylő: kiszabadítani; ha torz, rosszindulatú: kivonszolni a világosságra, diagnosztizálni és átadni az erre szentelt közgyűjteménynek. Míg élünk, feladatunk Szárszót a maga valóságában megmutatni a magyar társadalomnak, kortársaknak és most induló fiataloknak. Misztifikációk nélkül, nosztalgiák nélkül, de hazug átírás, hangfogók és korlátok nélkül is. Az egyikre nincs rászorulva, a másikat nem tűrheti.

A napfényre hozatal szelleméhez és feladataihoz szeretnék most szerény javaslatokkal szolgálni.

Ami a vállalkozás, hogy így mondjam: hangvételt illeti, abban, gondolom, mindannyian egyetértünk: becsületes ügyről van szó. Idők során ugyanis kialakult egy furcsa etikett, amely megköveteli, hogy előljáróban mindenről állíttassék ki egy igazolás (más kérdés, igaz-e vagy mondvacsinált): a szóban forgó ügy „a haladást szolgálja”. (Azért nevezem ezt a felfogást betegesnek, mert torzszülött és éppen a haladást gátló minden olyan disztinkció, amely csak az eleve márkázott gondolatoknak ad szót. Induljon meg a vita, és majd eldönti az, haladó-e valami.) Ez az ügy, kétségek nélkül mondhatjuk, azok közé tartozik, ahol nincs szégyellni, ügyeskedni, köntörfalazni valónk. Hogy ehhez mégis

* Hozzászólás a Szárszó-vitához (Hazafias Népfőnt, 1980. június 5.)

fűzők egypár bátorító szót, azt nem ok nélkül teszem. Tapasztalhattuk, hogy a nyílt viták éltető napsugarába soha ki nem lépő erők-vélemények nemegyszer akadályoznak becsületes szándékokat közéletünkben. Esetünkben sem kizárt, hogy valakinek nyomorúságos tál lencséje, féltett pecsenyéje függ „az utolsó csatlós” döglődő históriájának életben tartásától, amellyel, nemde, torkig van társadalmunk. Hogy csak egy példát idézzünk, Szárszó ügye nem engedély tárgya. Szárszó volt, van és lesz. Helyre kell állítani, újra kell teremteni tisztességét. Ha tehát valamit tervezünk ügyében, azt a Széchenyi megkövetelte nyíltsággal, tartózkodás és a mumusoktól való félelem nélkül kell tennünk.

Alapelvként ajánlom, hogy amit lehet, minden további nélkül végezzünk el magunk. Kutassuk fel, szedjük össze, írjuk le, bocsássuk közre, amit csak tudunk. Ehhez csak a magunk fáradó akaratan kell erőt venni. Ha valahol segítségre, közreműködésre van szükség, meg kell keresni az intézkedésre jogosult személyeket, intézményeket; konkrét javaslatot, indítványt kell tenni; ha kérni kell valamit, akkor kérni; ha jogszabály úgy rendelkezik, hogy valamihez valakinek a hozzájárulása kell, akkor fel kell kérni, hogy adja meg. De nem félénken, az életfunkciók gyakorlásához is engedélyt kérő kiskorú vagy gyanúsított pozíciójából, hanem annak biztonságával, aki teljes jogkörrel, cselekvőképességgel gyakorolja törvényes jogait. És ha valaki „a hatalom büvöletében” nem ismerné jogai törvényes korlátait, fel kell világosítani: tekintse szerencséjének, hogy ez idő szerint ő ül abban a székben, ahonnan a magyar történelem eme piros betűs ünnepének kultuszához hozzájárulhat. Hangsúlyozom: mindent, amit teszünk, tegyünk egyenesen, vi-

lágosan, ugyanilyen választ várva. Aki a megkeresettek közül úgy találja, illetékes vagy illetéktelen, hogy neki egy ilyen ügyet akadályoznia kell, kényszerüljön csak arra, hogy világos tagadó választ kelljen adnia. Sohasem ártott a nemzeti egység ügyének, ha tudta a nép, kivel hányadán áll. Szeretném, ha mindenki megértené javaslatom értelmét: nem a per tangentem, ambulans, alkalmilag elhelyezett tapogatózó kérdések technikájára gondolok, amelyekre a választ homályos kondíciókra, tekintélyekre való hivatkozással időtlen időnkig el lehet odázni. Egyáltalán nem. Boldogult Béla királyunk jókor bevazette az írásbeliséget. Kapjon minden illetékes, érdekelt szabatos megkeresést: közölje a lapjában, adjon neki helyet, intézkedjék stb. És kérjük fel, hogy adjon rá hasonlóan szabatos választ. Nagyon természetes, hogy a nemlegeset is szabatosan. Ennyit a munka javasolt stílusáról.

Ami a konkrét teendőket illeti, ezek summázatát abban látom, hogy Szárszó története a legrövidebb időn belül kapjon teljes nyilvánosságot. E feladathalmazt felfoghatjuk folyamatosan és köthetjük évfordulókhoz, mindenesetre addig, amíg egyáltalán akad visszaemlékezés. Úgy érzem, fel kell állítani egy olyan követelményt, hogy a negyvenedik évfordulóra kerüljön tető alá az ügy. A munka nem kevés, és megfelelő összefogás, program nélkül nehezen boldogulunk vele. Feltétlenül szükségesnek látom az alábbiakat:

1.) A Hazafias Népfront – ez klaszikusan neki való feladat – hozzon létre bizottságot a 40. évforduló előkészítésére. Tagjai közül ne felejtjük ki az egykori szervezőket és minden – hangsúlyozom: minden – részt vevő csoport reprezentánsát. A munkát a továbbiakban az koordinálná. Vigyázat: nem arra gondolok, hogy ezen a

címen valakik kontrollálják a munkát, hanem sok kétkarú emelőre.

2.) A Bizottság bocsásson ki sajtóközleményt, amelyben bejelenti a munka megkezdését és a szokásoknak megfelelően felhívja az egykori résztvevőket, rokonszenvezőket, jelentkezőket mielőbb. A továbbiakra kialakult sémát szolgáltató pl. a népi kollégiumok történetét felkutató gyűjtőmunka.

3.) Írassék meg és adassék ki – akár egy szerző tollából, akár szerkesztőbizottság által – a konferencia teljes és igaz története. Nem röviden, eleve agyonszorítva egy másfél íves terjedelem korlátai között, és nem kasztrálva semmiféle tekintetben. És legalább olyan példányszámban jelenjen meg, mint egy jól megtámasztott középszerű kiadvány napjainkban.

4.) Addig is, amíg ez napvilágot lát, meg kell kezdeni a konferencia anyagának közlését csorbítatlan szöveggel irodalmi és népszerű tudományos folyóiratainkban. Kapjon minden szerkesztőség szabatos megkeresést, amelyben az emlékbizottság felkéri: az egyik közölje Kodolányi János, a másik Németh László, a harmadik László Gyula, Jócsik Lajos előadását és így tovább. Kiváló alkalom arra, hogy a lapok kézzelfoghatóan hozzájáruljanak ama bizonyos haladó hagyományok ápolásához. Egy-két ív igénybevétele nem teszi tönkre az élő szerzőket. Bízom benne, hogy szeretettel fogadják az ötletet. Üzleti értelemben is javítaná az elkapkodás sebességét, ha lenne folyóiratainkban egy olyan rovat, amely rendszeresen közöl nehezen hozzáférhető régi dokumentumokat.

5.) Elő kell készíteni a konferencia teljes jegyzőkönyvének új kiadását. Ehhez rendelkezésre áll a régi kiadás. Ahol az valamilyen okból csak kivonatossan közölt valamit, rekonstruálni kell a szöveget. Elsősorban úgy, hogy

megkeressük a még élő hozzászólókat – hangsúlyozom: azokat is, akik hazájukon kívül élnek –, kíséreljük meg összekaparni régi mondottaikat. További vita tárgya lehet, hogy az egyszerű repetíció vagy kommentált kiadás legyen. Mindenesetre a kötetnek legkésőbb 1983 könyvnapjára meg kell jelennie, mert a nemzeti szégyennel lenne egyenlő, ha meg kellene állapítanunk: egy fél évszázad kellett ahhoz, hogy ez a dokumentum hozzáférhető legyen.

6.) A negyvenéves évfordulót nagyszabású tudományos konferenciával kell megünnepelni. Nem közömbös a megrendezés mikéntje. Két ok is javallja, hogy ez ne egy sablonos fürdőhelyi közebéd formájában történjék. Az egyik, hogy minden szándék mellett is Budapest az ország, publicitása valaminek csak itt van. A másik: ki tudja, kinek lesz közönlünk annyi ereje, hogy végigvánszorogja a helyszíni rendezés fáradalmait, különösen, ha nem protokollárisan fuvarozott vendég. Terjedjen az ünnepség legalább két napra: az első napon az egész napos budapesti konferencia, a második napon a szárszói zárándoklat. A budapesti konferencia a lehető részletességgel dolgozza fel a kérdés múltját és aktualitásait, színhelye pedig a Tudományos Akadémia vagy a budapesti egyetemek valamelyikének legnagyobb befogadóképességű előadóterme legyen. Ennyiben is legyen az ünnep a mindenkori magyar ifjúságé, ismerhesse meg legalább az unokák nemzedéke. A másnapi szárszói zárándoklat legyen az emlékezésé, a barátságé és az érzelmeké: mondjon el mindenki mindent, ami szívét nyomja, lobogjon a tábortűz, szóljon a nóta, és egyesítsen bennünket a zöld gyep a bádogtányér és a deszkaasztal demokráciájában. Ha nem kellett volna annyi tehetetlenséget és lesipus-

kás rosszakaratot tapasztalni megmerevedett társadalmi formalitásaink közepette, legszívesebben egy új táborozást javasolnék. Ehhez azonban vagy a népi kollégista lendület feltámasztására lenne szükség, vagy arra, hogy egyszer végre rábízunk valamit tevőlegesen is a mai fiatalokra. Amit ajánlottam, úgy érzem, a minimum.

7.) A konferenciával egy időben egy rangos bemutatóteremben, múzeumban, tehát nem besuvasztva valami eldugott folyosósöngletbe, meg kell rendezni a „Szárszó 1943.” című dokumentációs emlékkiállítását. Fényképanyag, hála istennek van, ma már kincset érő: technikailag kibírja és megérdemli a tablóméretű nagyítást. A konferencia előadóinak korabeli írásai, egykorú kiadások összegyűjthetők, a konferencia sajtója megkutatható, kiállítható, a kor dokumentumanyaga, a történelmi körkép felvázolható. Szolgáljon tanulságul a

nézőnek, hogyan kell súlyos helyzetben a nemzet megmentése érdekében nemzeti összefogást produkálni, ha megköveteli a szükség.

8.) A Bizottság dolgozzon ki tervet a konferencia színhelyének megőrzéséről, jövőjéről. A szegycintelen tényéri márványlap helyett, ami nem több, mint amit egy bajba jutott leányzó néhány forintért elkészített a kőfaragóval és hálából Szent Antal szobra mellé akaszt, állíttassék maradandó emlékmű, szoborsor a konferencia alakjaival. A kufárok ki kell úzni a templomból. Szerveztessék ott nyári egyetem, legyen ifjúsági tábor, irodalmi, képzőművészeti alkotóműhely.

Ha ennyit – legalább ennyit – megteszünk, keservesen megkésve ugyan, de a minimumot megtettük azért, ami mindennek a kiindulópontja: a társadalom, a ma élők szűkszavú informálása az ügyről. Az összes többi ezután következik.

